

Kitâbiyat Book Reviews

Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan: Hasan Tahsin Banguoğlu

İlker Dere

İstanbul: Akıl Fikir Yayıncılık, 2014, 280 sayfa.

Cumhuriyet'in ilânından yakın döneme kadar olan zaman dilimini anlamak ve incelemek isteyen her araştırmacının yolu Hasan Tahsin Banguoğlu ile mutlaka keşişecektir. Zira bir akademisyen, bir milletvekili, bir parti başkanı olarak gerçekteşirdiği pek çok hizmetle önemli bir devlet adamı Banguoğlu. Türkiye'de uzun bir aradan sonra din eğitiminin devlet eliyle yeniden başladığı II. Hasan Saka (10 Haziran 1948 – 14 Ocak 1950) ve Şemsettin Günaltay (16 Ocak 1949 – 22 Mayıs 1950) hükümetlerinde Millî Eğitim bakanı olarak görev yapması, Banguoğlu'nun hayatının ve düşüncelerinin incelenmesini daha da anlamlı kılmaktadır.

Üç bölüm, ekler ve dizin kısımlarından oluşan eser, Hasan Tahsin Banguoğlu'nun hayatını ve çalışmalarını anlatmayı hedeflemektedir. Yazarının 2012 yılında tamamladığı yüksek lisans tezine dayanan bu çalışma, müellifinin ifadesiyle, arşiv vesikalarının yanı sıra yaklaşık otuz gazete, yirmi dergi ve 300'ün üzerinde akademik yayının incelenmesi sonucu hazırlanmıştır.

Yazar, eserin ilk bölümünde 21 Nisan 1904 tarihinde Yunanistan'ın Drama şehrinde doğan Banguoğlu'nun hayatını; milletvekilliğine kadar olan dönem, 1943 yılında akademisyenliğe ara verip Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelişine kadar süren milletvekilliği dönemi, 1950 sonrası İngiltere'de yeniden akademisyenliğe başlaması, akabinde Türkiye'ye dönüş ve 27 Mayıs

1960 darbesiyle tekrar aktif siyasete girişi, son olarak siyasetten el çekip ilmi hayata kesin dönüşü başlıkları altında ele almıştır.

İlk bölümde yer alan “Banguoğlu’nun Eserleri” başlığı altında ise, kendisinin doktora tezi olan *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl-ü Nevbahar* (Süheyl-ü Nevbahar’ın Erken Dönem Osmanlıca Dil Çalışması), dil ve edebiyat üzerine yazdığı makalelerden bir araya gelen *Dil Bahisleri, Ana Hatları ile Türk Grameri, Türk Grameri I Ses Bilgisi, Andırı II, Bir Muhtıra (Milli Eğitim Planı Üzerine)*, olgunluk dönemi eseri olarak tanımladığı *Türkçenin Grameri* ve fikirlerini yansıtan *Kendimize Geleceğimiz* adlı eseri içerik bilgileri ile birlikte özetlenmiştir.

Banguoğlu’nun, o dönemde revaçta olan dildeki tasfiye sürecine karşı Türkçe’yi korumak için verdiği mücadele (s. 66-68), üzerinde ayrı bir çalışma yapılabilecek kadar önemli olmasının yanı sıra günümüze bakan yönleriyle de herkese örnek teşkil edecek niteliktedir. Banguoğlu, Türkçe için verdiği mücadeleyi hayatının son dönemine kadar röportajlarla ve Kubbealtı Akademisi, Aydınlar Ocağı gibi konuşma yaptığı farklı platformlarda sürdürmüştür.

Eserin ikinci bölümünde geniş bir perspektifle II. Mahmud döneminden başlayarak Banguoğlu dönemine kadar Osmanlı Devleti’nde ve Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitim alanında yaşanan gelişmelere değinen yazar, Osmanlı modernleşme sürecinde eğitim başlığı altında (s. 90) bu dönemde yaşanan gelişmeleri de güzel bir şekilde özetlemektedir. Bu bölüm, Cumhuriyet’in ilânından din eğitiminin yeniden gündeme alındığı Banguoğlu’nun başkanlığı dönemine kadar olan gelişmelerin ele alınmasıyla sona ermektedir.

Eserin üçüncü bölümünde Banguoğlu’nun 10 Haziran 1948 – 22 Mayıs 1950 tarihleri arasında Millî Eğitim bakanı olarak gerçekleştirdiği ve eğitim/din eğitimi açısından da büyük önem arzeden İmam-Hatip kursları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılışı gibi icraatlarına yer verilmekte, konunun devamında da kültür ve sanat hareketleri başlığı altında Banguoğlu’nun yaptığı hizmetler ele alınmaktadır. Yazar, kitabın genelinde olduğu gibi bu bölümde de, kronolojik bir sıra takip etmemekle beraber, bazı bölümlerde sayısal veriler ve ders dağılım cetvellerini tablolar halinde sunmaktadır.

Banguoğlu’nun fikrî yapısındaki değişimi görmek, Banguoğlu’nu tanımak adına önemlidir. Zira hayatının belli bir dönemine odaklanmak Banguoğlu’nu tanımada ve fikirlerini anlamada yanlış bir kanaat oluşturabilir. Yazar, bu fikrî değişimi Ziya Paşa’nın ve 1965 sonrası Necip Fazıl Kısakürek’in yaşadığı büyük değişime benzetmekle yetinmiştir (s. 52). Banguoğlu’nun özellikle dinî konulardaki fikrî değişimini anlayabilmek adına dönemin mecmualarına bakmak faydalı olacaktır. Bu dönemde Eşref Edip gibi yazarlar ve devrin

dinî mecmualarınca dinî konularda Banguoğlu tenkit edilmiş, “din eğitimi geciktirmek ve bu konuda ipe un sermekle” itham edilmiştir.¹ Hatta partisinin Van milletvekili İbrahim Arvas 3 Ocak 1948’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki konuşmasında Banguoğlu’nu şiddetle eleştirmiş ve Başbakan Hasan Saka’dan görevden alınmasını talep etmiştir.²

Vefatından bir yıl kadar önce 1988 yılında Olcay Yazıcı ile yaptığı röportajda İmam-Hatip okullarının yeniden açılışını “Cenâb-ı Hak hizmeti bana nasip etti” diyerek açıklayacak³ olan Banguoğlu, din eğitimi çalışması yapan komisyonda bulunmuş, ancak İmam-Hatip okullarının Millî Eğitim bakanlığı yerine Diyanet İşleri reisliği tarafından açılması fikrine Nihat Erim’le beraber şerh koyarak karşı çıkmıştır (s. 37). Kitapta bulunmayan şerh sebebini ise “Diyanet’in iskolaistik medrese zihniyetindeki insanlardan meydana geldiğini ve zorla yerleştirilen inkılaplar açısından tehlikeli olduğunu” (*İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, 2/96 [1987], s. 9-11’den aktaran Sertkaya, s. 58)⁴ belirterek açıklamıştır.

Dolayısıyla yaşanan bu gibi hadiseler göz önüne alınırsa, Banguoğlu’nun bakanlığı döneminde Halk Fırkası görüşleri doğrultusundaki dinî görüşlerini ve meseleye bakışını aslında daha net görmüş oluruz. Fakat daha sonraki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Banguoğlu’nun bu düşüncelerinden vazgeçerek fikrî olarak dönüş yapması, Sertkaya’nın ifadesiyle 1970’lerden sonra mümkün olabilmıştır.⁵

Eser, “Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan Hasan Tahsin Banguoğlu” ismiyle okuyucuya takdim edildiği halde, Banguoğlu ve döneminin din eğitimi tartışmaları, bu konuda Banguoğlu’na nasıl eleştiriler yöneltilmiş vb. sorularına kitapta yeteri kadar yer verilemediği görülmektedir. Zira 280 sayfalık eserde özel olarak bu konuya ayrılan yirmi beş sayfalık kısımda (s. 170-195) özellikle 1947 yılında yapılan VII. Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı sonrası yeniden alevlenmeye başlayan din eğitimi ve laiklik eksenli tartışmalarla, İmam-Hatip okullarının kursa dönüşme süreci ele alınmakla yetinilmiştir. Dolayısıyla eserin ismindeki bu ifadenin kaldırılması eserde bir kayıp meydana getirmeyecektir. Zaten çalışmanın orijinal isminin (yüksek

1 “Mekteplere Konacak Din ve Ahlak Dersleri Ne Oldu? Din Üzerinde Baskı Daha Ne Kadar Devam Edecek?”, *Sebilürreşad*, 1/15 (1948): 233-34.

2 İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler: İbrahim Arvas’ın Hâtıratı* (İstanbul: HTS Yayıncılık, 2010), s. 72-73.

3 Olcay Yazıcı, *Tahsin Banguoğlu’ndan Hâtıralar, Eğitim ve Kültür Trajedimiz* (İstanbul: Marifet Yayınları, İstanbul, 2001), s. 61.

4 Osman F. Sertkaya, “Banguoğlu, Hasan Tahsin”, *DİA*, V, 58.

5 Sertkaya, “Banguoğlu, Hasan Tahsin”, s. 58.

lisans tez başlığı), “Hasan Tahsin Banguoğlu’nun Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi” şeklinde olması da eserin ismine sonradan yapılan bu ekin fazlalık olduğunu göstermektedir.

Tahsin Banguoğlu adına yapılan bu eserden hareketle, Tevfik İleri, Şemsettin Günaltay, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Şevket Raşit Hatipoğlu gibi kişilerin Türkiye’de din eğitime yaptıkları katkılar perspektifinde akademik çalışmaların yapılması yakın dönem din eğitimi tarihimizin daha iyi anlaşılması adına faydalı olacaktır.

Sonuç olarak Banguoğlu’nun Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı 10 Haziran 1948 – 22 Mayıs 1950 tarihleri arasındaki dönemi ayrıntılı olarak incelemek isteyen araştırmacıların, hem birincil hem de ikincil literatür açısından zengin olan bu çalışmaya başvurması faydalı olacaktır. Fakat fikrimizce eserin başlığını ve genelini düşündüğümüzde Banguoğlu’nun din eğitimi görüşleri ve bu görüşlerindeki değişim süreci çalışmada eksik kalmıştır. Ayrıca arşiv vesikaları ve ilgili dönemin Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıt cerîdeleriyle süreli yayınlarının incelenmesi çalışmanın Banguoğlu üzerine yapılan hatırat tarzı eserlerden ayrılarak akademik açıdan ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu vesileyle yazarı tebrik ederken, bu eserin nitelikli çalışmalarının habercisi olmasını ümit ederiz.

Kerim Aydın

(Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)